

การเล่น : กิจกรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการ สำหรับเด็กปฐมวัย (*Playing : Activity for Enhancing Young Children Development*)

ดร.อมลวรรณ วีระธรรมโม (Dr.Amonwon Werathummo)*

บทนำ

เด็กปฐมวัยเป็นวัยของการเสริมสร้างพัฒนาการ เด็กต้องการประสบการณ์ การฝึกหัด การค้นคว้าทดลอง การปลูกฝังอบรมเลี้ยงดู และเสริมสร้างพัฒนาการทุกด้านให้เจริญเติบโต ตามศักยภาพในช่วงแรกของชีวิตซึ่งจะปรากฏเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และจะเติบโต เป็นเยาวชนและพลเมืองที่ดีมีคุณภาพได้ถ้าได้รับการปลูกฝังในช่วงนี้ เนื่องจากในช่วงปฐมวัยเป็น พื้นฐานในการหล่อหลอมชีวิตของเด็กให้มั่นคง ดังนั้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัย คือ การกระตุ้นให้เด็กเจริญเติบโต มีพัฒนาการที่เป็นไปในรูปแบบที่พึงประสงค์ทั้งด้านร่างกายอารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยสอดคล้องกับความพร้อมวุฒิภาวะ ความสนใจ ความต้องการ และ ความสามารถของเด็ก ตลอดจนการป้องกันหรือแก้ไขพฤติกรรมที่อาจเป็นปัญหาได้อย่างเหมาะสม

การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ควรคำนึงถึงธรรมชาติ และความต้องการของเด็ก โดยมุ่งให้เด็กได้พัฒนาความสามารถของตนเอง เป็นการเตรียมความพร้อมหรือปูพื้นฐานให้กับเด็ก ทั้งนี้เพราะวัยเด็กเป็นช่วงชีวิตที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ เพราะเป็นช่วงรับความรู้พื้นฐาน ความเข้าใจ ความนึกคิด และความรู้สึกต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อเจตคติ และพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

* อาจารย์ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

เด็กจะควรรู้ชีวิตในระยะนี้อย่างมีคุณค่า และมีความสุข กิจกรรมส่วนใหญ่ในชีวิตของเด็ก
ระยะนี้คือ การเล่น

ทำไมเด็กปฐมวัยต้องมีการเล่น

ในการเล่นของเด็กปฐมวัยนั้น เด็กจะใช้ประสาทรับความรู้สึก และการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่
แวดล้อมรอบตัว ช่วยให้เด็กได้รู้จักใช้ความสังเกต ใช้ความคิด และความสามารถปรับตัวให้เข้ากับ
สิ่งแวดล้อมที่เป็นจริงได้ ในขณะที่เด็กก็จะได้ได้รับความสนุกสนานและมีความสุขด้วย จาก
ประวัติศาสตร์นับตั้งแต่สมัยกรีก เป็นจุดเริ่มต้นของการเล่นในวงการศึกษา พลาโตคิดว่าขณะ
สังเกตเด็กขณะเล่น ผู้ใหญ่จะเรียนรู้หลายๆ สิ่งจากเด็ก ส่วนโมมิวนิอุส ได้ใช้ภาพและภาพตัดต่อ
เพื่อดูความสนใจในการเล่นของเด็ก โฟรเบล บิดาของการอนุบาล ศึกษาของการเล่นว่าเป็นส่วนหนึ่ง
ของระบบการศึกษา และเตรียมวัสดุไว้ให้เด็กเล่นด้วยตนเอง (เยาวพา เดชะคุปต์. 2546 :
8-10)

ในเด็กปฐมวัย การเล่นเป็นสิ่งที่จำเป็น และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของเด็กเช่นเดียวกับการ
กิน การนอน เด็กจะรู้จักการเล่นตั้งแต่วัยแรก และถ้าเราไม่让孩子เล่น จะเป็นการขัดขวาง
พัฒนาการของเด็กทางอารมณ์ และสติปัญญาอย่างรุนแรง ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดตั้งแต่ต้น
จนหลัง เด็กจะหาวิธีการเล่น และเล่นโดยบางครั้งไม่มีของเล่น เด็กก็จะคิดประดิษฐ์เครื่องเล่นเอาเอง
ดังนั้นการเล่นของเด็กจึงมีประโยชน์มาก บิดามารดา และครูควรส่งเสริมให้เด็กได้เล่น เพื่อให้
เด็กมีร่างกายแข็งแรง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความคล่องตัวดี มีความคิดสร้างสรรค์ และ
สามารถเข้าสังคมได้เป็นอย่างดี

การเล่นคืออะไร

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 743) กล่าวว่า การเล่น
หมายถึง การทำเพื่อสนุก หรือผ่อนคลายอารมณ์ สาระวนหรือหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใดด้วยความ
เพลิดเพลินโดยเฉพาะ

เยาวพา เดชะคุปต์ (2546 : 11) ให้ความหมายของการเล่นไว้ว่า เป็นกิจกรรมหรือ
ประสบการณ์ทุกชนิดที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ และสนุกสนาน โดยไม่คำนึงถึงผลของการกระทำ
อีกทั้งเป็นกระบวนการของพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็ก และบุคลิกภาพของเด็กทั้งในวันนี้และ
ในอนาคตข้างหน้า

ศรีสมวงศ์ วรรณศิลป์ (2531 : 1) กล่าวถึงการเล่นไว้ว่า หมายถึง ความเพลิดเพลิน เป็นกิจกรรมที่เกิดโดยอัตโนมัติ ไม่มีการวางแผน ไม่มีเป้าหมายหรือจุดประสงค์โดยเฉพาะเจาะจงมากเกินไปกว่า ทำให้เกิดความสนุกสนาน และเป็นการระบายความเครียด

เพียเจต์ (Piaget. 1972 : 204) กล่าวว่า การเล่นต่างๆ ของเด็ก คือ กิจกรรมที่จะทำให้เด็กเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมในโลกได้อย่างสมบูรณ์ เขาเชื่อว่า การเล่นจะเป็นการพัฒนา ด้านสติปัญญา เขาจึงให้คำจำกัดความของการเล่นว่าเป็นวิธีการในการรับรู้โลกภายนอก และจัดกระทำสิ่งนั้นเหมาะสมกับระดับของแต่ละบุคคล และเขาได้สรุปพัฒนาการการเล่นไว้ 3 ชั้น คือ

1. การเล่นขั้นใช้ประสาทสัมผัส
2. การเล่นขั้นสัญลักษณ์
3. การเล่นเกมส์ที่มีกฎเกณฑ์

สรุปได้ว่า การเล่น หมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ทุกชนิดที่เด็กได้จัดขึ้น เพื่อความสนุกสนาน มีความสุขและความพอใจกับการได้กระทำกิจกรรมนั้น ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่เด็กจัดขึ้นเอง หรือผู้อื่นจัดให้ หากมองในด้านจิตวิทยาเด็กแล้ว การเล่นมิใช่เพียงการทำกิจกรรม เพื่อความสนุก หรือผ่อนคลายอารมณ์เท่านั้น ทว่าการเล่นยังเป็นกระบวนการที่มีผลในการช่วยส่งเสริมพัฒนาการ ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

การเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย มีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร

การเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อผู้เล่นเกิดความพอใจ และสนุกสนาน เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความกระตือรือร้น ความใฝ่รู้ของเด็กโดยไม่ต้องมีใครสอน เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประกอบกับการเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยมีหลายลักษณะ ลักษณะการเล่นจะต้องใช้เวลาไม่มากนัก กติกาการเล่นไม่ยุ่งยากซับซ้อน อุปกรณ์การเล่นหาง่ายและไม่แพง เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย มุ่งเสริมทักษะการเคลื่อนไหว เป็นการเน้นผู้นำและผู้ตามที่ดี ดวงเดือน วังสินธุ์ (2533 : 68) เสนอไว้ว่า การเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยที่ดีควรมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. ส่งเสริมจินตนาการ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก
2. ส่งเสริมให้เด็กรู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับคนอื่น
3. ส่งเสริมให้เด็กกล้าแสดงออก มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์
5. ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาความคิดอย่างมีเหตุผลมากขึ้น
6. ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็ก
7. ทำให้เด็กร่าเริง เบิกบาน แจ่มใส และมองโลกในแง่ดี

ส่วน มอริสัน (Morrison, 1995 : 257) กล่าวไว้ว่า เด็กจะเรียนรู้จากการเล่นและการเล่นเป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ของวัยเด็ก กิจกรรมการเล่นมีผลต่อพัฒนาการของเด็ก โดยจะช่วยให้เด็กได้พัฒนาสิ่งต่อไปนี้

1. เรียนรู้ความคิดรวบยอดและสิ่งต่างๆ
2. พัฒนาทักษะทางสังคม
3. พัฒนาทักษะทางด้านร่างกาย
4. ควบคุมสถานการณ์ของชีวิต
5. ฝึกกระบวนการทางภาษา
6. พัฒนาทักษะในการรู้หนังสือ
7. พัฒนาความภาคภูมิใจในตนเอง
8. เตรียมการเพื่อบทบาทและชีวิตของผู้ใหญ่ เช่น เรียนรู้ที่จะมีอิสระในการคิด ตัดสินใจ

การร่วมมือ การทำงานร่วมกับผู้อื่น

จะเห็นได้ว่า การเล่นเป็นความสามารถที่มีมาตั้งแต่กำเนิดของมนุษย์ ความสามารถในการตอบสนองต่อโลกภายนอก เป็นปฏิกิริยาตอบสนองตามธรรมชาติ ที่เกิดจากแรงกระตุ้นภายในจุดหมายของการเล่นจึงเป็นการพัฒนาการเจริญเติบโต พัฒนาการเรียนรู้ เพื่อเตรียมเติบโตเป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่น

การเล่นของเด็กเป็นแนวทางหรือวิธีการที่เด็กแปลและถ่ายทอดความหมาย ความเข้าใจ และความรู้สึกที่เขามีต่อสิ่งและสถานการณ์ต่างๆ รอบตัวออกมาเป็นการกระทำ เพื่อให้ตัวเองเรียนรู้และให้ผู้อื่นรับรู้ความสามารถของตน การเล่นต่างๆ ของเด็กจึงมีลำดับขั้นพัฒนาการที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับพัฒนาการทางความรู้ ความเข้าใจและทางสังคมของเด็ก

ในส่วนที่เกี่ยวกับทฤษฎีการเล่นได้มีนักวิชาการกล่าวถึงไว้หลายทฤษฎี ดังนี้

1. โอลสัน (เกษลดา มานะจติ. 2529 : 3-4 ; อ้างอิงมาจาก Olson. 1959) ได้กำหนดทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่นเอาไว้อุสรูปได้ดังนี้ คือ

1.1 ทฤษฎีแห่งวิวัฒนาการ (Recapitulation Theory) คือการที่เด็กแต่ละเผ่าพันธุ์ นำเอากิจกรรมการเล่นของบรรพบุรุษมาพิจารณาทบทวน และปฏิบัติการเล่นเยี่ยงวิถีชีวิตของคนรุ่นเก่าเคยเล่นมาก่อน ด้วยสัญชาตญาณที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติอย่างมีเอกลักษณ์ในสังคมแห่งวัฒนธรรมนั้นๆ เช่น เด็กไทยนำเอาการเล่นมอญช้อนผ้า ภูกินหาง หรือขี่ม้าส่งเมืองมาเล่น โดยยึดตามกติกาเหมือนอย่างเช่นที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาก่อนในอดีต

1.2 ทฤษฎีสันทนาการ (Recreation Theory) หมายถึง การเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่จะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตมนุษย์ ช่วยให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีอารมณ์เบิกบานแจ่มใส ช่วยเสริมสร้างสุขภาพพลานามัยที่ดีให้กับมนุษย์ ตลอดจนเป็นกิจกรรมที่ใช้เป็นงานอดิเรกให้แก่เด็กได้

1.3 ทฤษฎีแห่งการเตรียมชีวิต (Preparation Theory) คือ การเล่นเป็นกระบวนการที่จะช่วยเตรียมเด็กในวันนี้ให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในวันข้างหน้า จากการเล่น เด็กจะได้เรียนรู้บทบาทของคนในสังคม เรียนรู้ที่ใช้กลไกของร่างกายอย่างประสานสัมพันธ์กัน รู้จักการขบคิด การตัดสินใจ การแก้ปัญหา เรียนรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของโลกที่อาศัยอยู่ เข้าใจธรรมชาติของคน พืช สัตว์ และสิ่งของทั้งหลายอันเป็นความเข้าใจและทักษะพื้นฐาน ซึ่งจำเป็นสำหรับเด็กเพื่อนำไปใช้ในชีวิตร่างกายหน้า

จากทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่นทั้ง 3 ทฤษฎีนี้ พอสรุปได้ว่า การเล่นช่วยทำให้เห็นวิธีการที่มีในอดีต แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น และยังช่วยในการระบายความตึงเครียดของอารมณ์ เพราะจะเกิดความสุขสนุกสนานในขณะที่เด็กเล่น และยังช่วยขัดเกลาจิตใจขณะที่เด็กเล่นร่วมกัน รู้จักปรับตัวในขณะที่เล่นกับเพื่อนๆ

2. เพียเจต์ (เลซา ปิยะอัจฉริยะ. 2545 : 21-22; อ้างอิงมาจาก Piaget. 1962) ได้แบ่งแยกพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจของเด็กออกเป็นลำดับขั้นของการพัฒนาการทางการเล่นตามแนวทฤษฎี มีดังนี้

2.1 ขั้นการเล่นที่ใช้ประสาทสัมผัส - ความรู้สึกและกลไกเคลื่อนไหวต่างๆ (Sensory Motor Stage) เนื่องจากในขั้นแรกของการเจริญวัย เด็กยังไม่สามารถแยกตนเอง (Self) และสิ่งแวดล้อมให้ออกจากกันได้ เด็กเชื่อแต่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องรวมอยู่ที่ตนเอง ตนเองต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องเป็นผู้กระทำ ลักษณะการเล่นจึงเป็นการกระทำกิจกรรมที่เคลื่อนไหว มีอริยาบถ มีการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้มาก และมีการย่ำซ้ำทวนการกระทำหรือการเล่นนั้นบ่อยๆ โดยไม่เบื่อหน่าย

2.2 ขั้นการเล่นที่ใช้สัญลักษณ์ (Representation Stage) เมื่อเด็กมีการพัฒนาในด้านสติปัญญาเพิ่มขึ้นตามวุฒิภาวะ เด็กจะมีความสามารถในการตอบสนองต่อความรู้สึกหรือรับรู้ใคร่เรียน และความต้องการใช้ความสามารถที่เพิ่มขึ้นเป็นไปในแนวที่เริ่มรู้จักใช้ความคิด มโนภาพ และจินตนาการให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเล่นของตน ระยะเวลาช่วง 2-7 ขวบ จึงเป็นระยะที่ความคิดในด้านสัญลักษณ์ของเด็กจะก่อรูปและพัฒนาขึ้น เด็กจะเอาใจใส่กับการเล่น

ที่มีการสมมติหรือกำหนดให้สิ่งเร้าต่างๆ รวมทั้งวัตถุของเล่นและตัวบุคคลมีฐานะเป็นตัวแทน
สิ่งของและสถานที่เป็นจริงในชีวิต

2.3 ขั้นการเล่นที่สื่อความคิดความเข้าใจ (Reflective Stage) ครึ่งอายุประมาณ
7 ขวบ การต่อเติมความคิด การเกิดความคิดรวบยอดมีมากขึ้นและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น เด็กจะมี
พัฒนาการการรับรู้ที่สามารถจัดหมวดหมู่หรือประเภทของวัตถุและเหตุการณ์ต่างๆ ได้ ตลอดจน
มีพัฒนาการทางด้านภาษามากพอที่จะสื่อความเข้าใจกับบุคคลอื่น การเล่นส่วนใหญ่ในระยะนี้จึง
เป็นไปในรูปการเล่นที่มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนเข้ามาเกี่ยวข้อง ในตัวอย่างการเล่นบทบาท แม่ ลูก
และหมอ จะมีการเขียนบทเป็นละครเป็นเรื่อง มีการขึ้นต้น ดำเนินเรื่อง และสรุปท้ายเรื่อง ภาษา
ที่ใช้การลำดับบท และขั้นตอนของเรื่องจะสะท้อนให้เห็นถึงการที่เด็กต้องรวบรวมและวางแผน
ความคิดเพื่อให้สอดคล้องกันอย่างมีเหตุผลและความเป็นไปได้ และเพื่อให้สื่อความคิดของตนเอง
ให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจ

เพียเจต์ ยังได้ให้ข้อสังเกตว่า ในระยะ 4-7 ขวบ การเล่นที่ใช้สัญลักษณ์ ซึ่งเกิดจาก
ความคิดคำนึงและความคิดเห็นของเด็กจะเริ่มลดน้อยลงเรื่อยๆ และเด็กสามารถปรับตัวให้เข้า
กับความเป็นจริงตามธรรมชาติรอบตัวได้

3. จีววรรณ จึงเจริญ (ม.ป.ป. : 2525) เสนอว่า พัฒนาการเล่นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ
ทางสังคม ซึ่งนักจิตวิทยาได้แบ่งขั้นตอนการเล่นไว้มี 5 ขั้น ดังนี้

3.1 ขั้นเล่นลำพังคนเดียว (Solitary Play) เป็นการเล่นเพื่อแสวงหาประสบการณ์
และทำความรู้จักคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อม เด็กจะเล่นคนเดียวแม้ไม่มีของเล่น ก็จะเล่นอวัยวะของ
ตนเอง เช่น นิ้วมือ มือ แขน ขา ทำเสียง ส่งเสียง ถ้ามีของเล่นก็จะจับฉวยยัดเอาไว้เคาะ ฟาด
หยิบจับ ซึ่งตามทฤษฎีของการเล่น เรียกว่า เด็กเล่น เพราะมีพลังส่วนเกิน เล่นเพื่อสนองความ
ต้องการทางสรีระของตน จะเล่นกับผู้ใหญ่ใกล้ชิดตัวที่ตนคุ้นเคยบ้างก็คือ พ่อแม่ พี่เลี้ยง เป็นการเล่น
เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ที่ต้องอุ้มกอด เลี้ยงดูกันอย่างใกล้ชิดนั่นเอง

3.2 ขั้นการเล่นโดยดูคนอื่นเล่น (Spectation Play) เด็กจะเริ่มพัฒนาทักษะทาง
สังคมโดยการเฝ้าดูคนอื่นเล่น ดูพี่ๆ น้องๆ เล่น นับว่าเริ่มจะเปลี่ยนจากการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง
ไปสู่ความรู้ที่พอจะร่วมกับคนอื่นได้ แต่ยังไม่ลงมือปฏิบัติการร่วมด้วย ยกเว้นการเล่นกับผู้ใกล้ชิด
พ่อแม่ พี่เลี้ยง เป็นการเล่นในเชิงปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ หรือผู้ใกล้ชิดที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง
ซึ่งเด็กวัยนี้จะมีอายุในราว 1-2 ปี

3.3 ขั้นการเล่นแบบต่างคนต่างเล่น (Parallel Play) เป็นระยะที่เด็กสังเกตคนอื่น
เล่นด้วย เริ่มสนใจคนอื่นเล่นแต่ไม่เล่นด้วย บางทีเล่นของเหมือนๆ กัน ทำตามกันเอาอย่างกัน

แต่ไม่แบ่งปันของเล่นกัน ปัญหาจึงมีเกิดขึ้น คือ แย่งของเล่นชนิดเดียวกัน ครูหรือผู้ใหญ่ต้องหาของเล่นให้เพียงพอ และฝึกให้รู้จักแบ่งของกันไม่แย่งกัน เด็กในวัยนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 2-4 ปี

3.4 ขั้นการเล่นด้วยกันได้จับคู่เล่นได้ (Partnership Play) เด็กวัยนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 4-6 ปี เด็กเริ่มมีพัฒนาการทางสังคมมากขึ้น รู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัย พุดคุยกัน ปรึกษากัน จะทำอะไรด้วยกัน แบ่งปันของเล่นร่วมกัน เป็นการนำไปสู่ความร่วมมือในการเล่นเป็นหมู่คณะหรือเป็นกลุ่ม อาจเป็นกลุ่มย่อยๆ 2-3 คน 3-4 คน 4-5-6 คน แต่ในกรณีกลุ่มใหญ่ก็อาจจะมีกิจกรรมการเล่นที่มีกิจกรรมย่อยๆ ร่วมอยู่ด้วย การเล่นในลักษณะนี้จะนำไปสู่การเล่นเชิงความร่วมมือ (Co-operative Play) ซึ่งนำไปสู่กฎเกณฑ์กติกาเล็กๆ น้อยๆ ในการเล่นชนิดต่างๆ กับเพื่อนๆ

3.5 ขั้นการเล่นเป็นกลุ่มเป็นทีม (Group Play) เด็กวัยนี้อายุ 6-12 ปี จะเล่นรวมกลุ่มเป็นทีมได้ ถ้ามีการเข้าใจกติกา ยอมรับกฎเกณฑ์ มีการแข่งขัน รู้จักแพ้ชนะได้ รู้จักใช้เหตุใช้ผล และมีการตัดสินใจประกอบการเล่นได้ เพื่อให้มีกระบวนการเล่นเป็นกลุ่ม มีการปรึกษาหารือหาวิธีแก้ปัญหาเพื่อจะช่วยให้พบกับความสำเร็จหรือชัยชนะในการเล่น เป็นวันที่เหมาะที่สุดที่ปลูกฝังการรู้จักยอมรับการแพ้การชนะอย่างมีน้ำใจนักกีฬา นอกจากนั้นยังฝึกการรับผิดชอบในหน้าที่การแบ่งหน้าที่กันทำทั้งในเวลาก่อนเล่นและภายหลังการเล่น

ดังนั้นพัฒนาการการเล่นทางสังคมในระยะแรก เด็กจะถือตัวเองเป็นศูนย์กลางของความสำคัญ เนื่องจากพัฒนาการทางการใช้ภาษายังไม่อยู่ในขั้นที่จะใช้ภาษาเป็นสื่อให้ผู้อื่นเข้าใจตามตนได้ และเด็กยังต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองเพื่อรู้จักตนเอง การเล่นจึงมักเป็นการเล่นคนเดียว ต่อมาเมื่อเด็กได้รู้จักและสร้างตัวตนที่แท้จริงขึ้นมาบ้างแล้วโดยสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่างๆ ออกได้ว่าแตกต่างกันหรือเหมือนกัน เด็กจึงเริ่มที่จะสนใจและต้องการเล่นด้วยกันกับเด็กอื่นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เมื่อยังไม่รู้จักเล่นด้วยกันก็ได้แต่เล่นคนเดียวอยู่ใกล้ๆ ต่อมาก็พยายามเข้าร่วมเล่นโดยการเล่นเหมือนๆ กัน โดยยอมเป็นผู้ตามและในที่สุดก็เข้าร่วมเล่นด้วยกันโดยตนเองมีโอกาสเป็นผู้นำและมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นบ้าง

4. มอริสัน (Morrison. 1995 : 257) แบ่งการเล่นดังนี้

4.1 การเล่นทางสังคม (Social play) จะเกิดขึ้นขณะเด็กเล่นกับเด็กอื่นในกลุ่ม โดยได้แบ่งการเล่นออกเป็น 6 ประเภท คือ

4.1.1 การเล่นที่ไม่มีการใช้อุปกรณ์ (Unoccupied play) เด็กไม่ได้เล่นกับสิ่งใดหรือใคร เด็กอาจจะนั่งหรือยืน โดยไม่ทำอะไรที่สังเกตเห็นได้

4.1.2 การเล่นตามลำพัง (Solitary play) เด็กจะเล่นคนเดียวโดยไม่สนใจผู้อื่น

4.1.3 การเฝ้าดู (Observer play) เด็กจะเฝ้าดูและสังเกตการเล่นของเด็กอื่น ความสนใจจะอยู่ที่การเล่นของผู้อื่น

4.1.4 การเล่นคู่ขนาน (Parallel play) เด็กจะเล่นคนเดียว แต่จะเล่นคล้ายๆ กับเด็กอื่น และใช้อุปกรณ์ที่คล้ายกับเด็กอื่นๆ

4.1.5 การเล่นที่เชื่อมโยงกับผู้อื่น (Association play) เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยการถามคำถามหรือแลกเปลี่ยนของเล่น แต่ไม่ได้เล่นด้วยกัน

4.1.6 การเล่นที่มีการร่วมมือ (Cooperation play) เด็กจะเล่นด้วยกัน ซึ่งอาจจะเป็นผลของการจัดของครู หรือการที่ครูสังเกตเด็กขณะเล่น

การเล่นเป็นกลุ่มจะมีบทบาทหลายประการ คือ

1) ในแนวทางเด็กในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และเรียนรู้ทักษะทางสังคม โดยเด็กจะเรียนรู้ที่จะประนีประนอมควบคุมตนเอง รู้จักยืดหยุ่น แก้ปัญหา และเรียนรู้ว่าตนเองเป็นใคร เด็กจะเรียนรู้ว่าตนเองมีทักษะอะไรบ้าง เช่น ทักษะในการเป็นผู้นำ-ผู้ตาม

2) การเล่นของสังคม เป็นแนวทางในการฝึกฝนพัฒนาการรู้หนังสือ เด็กจะมีโอกาสพัฒนาทางภาษาและเรียนรู้จากบุคคลอื่นๆ

3) การเล่นทางสังคม จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง เพราะเด็กจะเข้าใจว่าเขาไม่สามารถทำทุกอย่างตามที่ต้องการได้

4) ให้ออกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยไม่ทำให้เด็กถูกทอดทิ้งและช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และประสบความสำเร็จในชีวิต

4.2 การเล่นที่พัฒนาด้านสติปัญญา (Cognitive play) โฟรเบล มอนเตสซอรี และเปียเจต์ เป็นนักการศึกษาที่เห็นความสำคัญของการเล่นที่เสริมพัฒนาการทางสติปัญญา ชุดของขั้ว และชุดอาชีพของเปียเจต์ และอุปกรณ์ที่ส่งเสริมประสาทสัมผัสของมอนเตสซอรี เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมกับการเล่นที่เป็นรูปธรรมที่เชื่อมโยงไปสู่ความรู้และพัฒนาการของเด็ก ทฤษฎีของเปียเจต์ก็เป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านสติปัญญาผ่านการเล่น ในความคิดของเปียเจต์ การเล่นเป็นกระบวนการในการพัฒนาทางสมองที่จะนำไปสู่การรู้หนังสือต่อไป

พฤติกรรมการเล่นของเด็กปฐมวัย

พฤติกรรมการเล่นของเด็ก แบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

1. การเลียนแบบ (Imitation) เป็นการสะท้อนให้ผู้อื่นเห็นและทราบถึงการรับรู้สิ่งแวดล้อมต่างๆ ของผู้เล่น ในด้านที่เกี่ยวกับตัวผู้เล่นหรือเด็ก การเลียนแบบช่วยให้เด็กเกิด

การเรียนรู้สิ่งรอบตัวต่างๆ ที่ได้รับรู้ผ่านเข้าไปทางประสาทสัมผัส แต่ยังไม่อาจจะเข้าใจหรือรู้ความหมายได้ในทันทีที่รับรู้ ในการเล่นเลียนแบบ เด็กจะผสมผสานกลมกลืนหรือปรุงแต่งสิ่งที่ได้รับรู้ใหม่ให้สอดคล้องเข้ากับสิ่งที่เด็กมักจะเล่นเลียนแบบสิ่งที่ตนคุ้นเคยแล้ว (Cognized Known) ก่อน และเห็นว่าสำคัญแต่สถานการณ์หรือสิ่งที่เด็กนำมาเล่นจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ภูมิหลังของเด็กแต่ละคน

2. การสำรวจ (Exploration) ความสนใจ ความสงสัย และความกระตือรือร้นใคร่รู้ในสิ่งรอบตัวต่างๆ เป็นคุณสมบัติประจำวัยของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ 3-6 ปี และเป็นรากฐานของการเล่นแบบสำรวจ หากผู้ใหญ่รู้จักสนับสนุนการเล่นให้ถูกวิธีแล้ว คุณสมบัติประจำวัยนี้ก็จะได้รับการพัฒนาและมีติดตัวเด็กต่อไปเรื่อยๆ ทั้งยังจะทำให้การเล่นของเด็กเป็นสิ่งที่มีความหมาย ในการเล่นสำรวจเด็กจะได้ใช้ประสาทรับความรู้สึกของเขามากกว่าเพียงการสัมผัสจับต้องหรือดูเฉยๆ ซึ่งบางครั้งพฤติกรรมในแต่ละด้านนั้นมีความซับซ้อนและความต่อเนื่องของการใช้ทักษะทางกายและทางความคิด การเล่นสำรวจนี้จะเป็นพฤติกรรมขั้นที่จะนำเด็กไปสู่การค้นพบและการแก้ปัญหาบางสิ่งหรือสถานการณ์ที่เด็กไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์มาก่อน

3. การทดสอบ (Testing) ในการเล่นแบบทดสอบเด็กจะอาศัยความรู้ใหม่ที่ได้จากการสำรวจและความรู้เดิมจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยเป็นรากฐาน สิ่งที่ได้สำรวจศึกษาแล้วจะเป็นอุปกรณ์ที่เด็กนำมาเล่น เพื่อทดสอบดูว่า คุณสมบัติของการเล่นและวิธีการเล่นที่วางไว้จะเป็นไปตามที่เขาคิดหรือไม่ อย่างไร เช่น ถ้าเอาแท่งไม้สี่เหลี่ยมมาตั้งเป็นรูปต่างๆ จะเป็นรูปอะไรได้บ้าง และจะตั้งได้สูงมากๆ ตามที่คิดที่ต้องการหรือไม่ เป็นต้น การทดสอบเด็กจึงควรมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่เล่นก่อน โดยการเล่นสำรวจและเล่นเลียนแบบ

3. การสร้างหรือการเล่นสร้าง (Construction) การเล่นสร้าง หมายถึง การที่ผู้เล่นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่างๆ เช่น การจัดทำของเล่นโดยการเอาก้านกล้วยมาหักส่วนบนลง ตกแต่งทำเป็นหัวแล้วใช้ซี่เล่น การสร้างสถานการณ์การเล่น โดยการสร้างเรื่องและเล่นตามเรื่องการวางกฎเกณฑ์ การเล่นโดยกำหนดบทบาทของผู้เล่นใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงจากเดิม การเล่นสร้างเริ่มต้นจากการที่เด็กสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่างๆ ออกได้ว่าต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร และเด็กจะเริ่มใช้อารมณ์และความคิดเห็นของเขาออกมาเป็นการกระทำ ซึ่งตัวเด็กสามารถควบคุมได้ การเล่นสร้างนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเด็กในการรวบรวมอารมณ์ ความคิด และเหตุผลให้มาสัมพันธ์กันขึ้นในรูปรวมใหม่ เพื่อก่อนให้เกิดความคิดและประสบการณ์ใหม่ๆ ของผู้เล่น หรือเด็กยังต้องใช้ความคิดความสามารถอื่นๆ อีก เช่น การแปลความหมายของความคิดเห็นและความรู้สึกของตนออกมาในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic Representation) ดังตัวอย่างการสร้างข้อสมมุติให้ก้านกล้วยเป็นม้า การสื่อความหมายของ

การเล่นให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจได้โดยการใช้ภาษาพูด (Verbal) และกริยาท่าทางสีหน้า (Non-Verbal) ดังตัวอย่างการเลียนแบบหรือหรือการเล่นสร้างเรื่องตามความคิดคำนึง

บทบาทของพ่อแม่ และครูในการส่งเสริมการเล่น

สมิท (Smith. 19-20) กล่าวถึง บทบาทของพ่อ แม่ และครูในการส่งเสริมการเล่นว่ามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเล่น โดยการกระตุ้น ส่งเสริม ท้าทายเด็กให้พัฒนาการเล่นให้ดีขึ้น โดยอาจจะจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ที่ส่งเสริมการเล่น เช่น จิกซอ หรืออาจจะร่วมเล่นกับเด็ก การเล่นเกมทางสังคมจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสังคม สติปัญญา และภาษาให้กับเด็กได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเด็กที่มีความด้อยโอกาสต่างๆ ที่พ่อแม่ ผู้ปกครองควรรี้อยู่ในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยการเล่น มีดังต่อไปนี้

1. การเป็นตัวอย่าง (Modeling) ครูมีบทบาทในการเล่นและแสดงร่วมด้วย พร้อมทั้งสาธิตว่าจะเล่นอย่างไรให้ได้ผลดี เช่น บทบาทของหมอ ครูอาจจะสมมติตุ๊กตาเป็นเด็กและใช้ดินสอเป็นเทอร์โมมิเตอร์ การสาธิตของครูจะเป็นการถ่ายโยงจินตนาการจากบทบาทของหมอให้กับเด็ก ครูอาจจะช่วยพัฒนาขั้นตอนในการเล่นของเด็ก เช่น บอกเด็กให้ออกไปหามาเพิ่ม

2. การใช้คำพูดแนะนำ (Verbal guidance) ครูอาจจะไม่เข้าร่วมเล่น แต่ละติชมแนะนำเพื่อให้เด็กพัฒนาบทบาทของเขา ตัวอย่าง เช่น เตือนเด็กที่เล่นบทบาทแม่ให้ทำความสะอาดลูกก่อนนอน

3. การฝึกจินตนาการเรื่องราว (Thematic fantasy training) ผู้ใหญ่สามารถช่วยให้เด็กแสดงละครเกี่ยวกับเรื่องที่เขาคุ้นเคย

4. การฝึกฝนการเล่นที่ใช้จินตนาการ (Imaginative play training) ครูฝึกเด็กให้เล่นกิจกรรมต่างๆ เช่น เชื่อหรือไม่ (Make-believe) ตัวอย่างเช่น ฝึกให้เด็กใช้หุ่นนิ้ว ใช้สีหน้าแสดงอารมณ์หลากหลายหรือให้นั่งบนกระดาษสีเทาแผ่นใหญ่ และสมมุติว่านั่งอยู่นอกกบ้านในวันที่ฝนตก ซึ่งการฝึกดังกล่าว เป็นการฝึกจินตนาการ แต่อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการเล่นบทบาทสมมุติเลยก็ได้

บทสรุป

การจัดกิจกรรมการเล่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมอันจะนำไปสู่พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก ธรรมชาติของเด็กจะเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดความสนุกสนาน บทบาทของครูและบิดามารดา ผู้ปกครอง ควรจะต้องช่วยสนับสนุน ส่งเสริม ให้เด็กได้เล่นอย่างมีคุณค่า มีความหมายมากที่สุด

บรรณานุกรม

- เกษลดา มานะจตุติ. (2529). เครื่องเล่นของเด็กวัยก่อนเรียน. สหวิทยาลัยล้านนา เชียงใหม่.
ฉวีวรรณ จึงเจริญ. (ม.ป.ป.). เข้าใจเด็กวัยก่อนเรียน. เอกสารอัดสำเนา.
ดวงเดือน วังสินธุ์. (2533). การจัดกิจกรรมเกมและการเล่นในชั้นเด็กเล็ก. วารสารการปฐม
ศึกษา. 40(4), ฉบับเดือนมกราคม 2533. หน้า 16-20.
เยาวพา เดชะคุปต์. (2546). เกมและการเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย. สำนักพิมพ์แม่ไก่ จำกัด กรุงเทพฯ.
รุ่งนภา สุขกมล. (2548). ของเล่น...ความหมายที่มากกว่า. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ
ชุมชนเป็นสุข (สรส) โรงพิมพ์พิลธิรัฐไทย ออฟเซท. กรุงเทพฯ.
เลขา ปิยะอัจฉริยะ. (2545). การละเล่นและเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาเด็ก. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
ศรีสมวงษ์ วรรณศิลป์. (2531). การเล่นของเด็ก. เอกสารประกอบการอบรม. อัดสำเนา.
M.H.Morrison.(1995). **Teaching in the early year.** New Jersey : Prentice Hall.
Smith.(1996). **Kindergarten and early schooling.** New york : Prentice Hall.

ไม่รู้จริง

- แพะ.... รู้มัยว่า นายชวนสูบบุหรี่อะไร
สว่าง.... นายชวนไม่สูบบุหรี่
แพะ.... นายไม่รู้จริง นายชวนสูบบุหรี่
สว่าง.... ถ้าสูบก็คงเป็น วินตัน มาร์โบโร่ หรือไม่ก็ซิกันนอก
แพะ.... ผิดทั้งนั้นแหละ ไบจากแหลมโพธิ์ ไบโต ชาว หอม ชวนสูบ